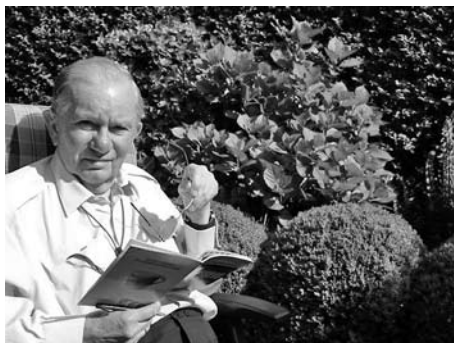

In memoriam

Salomon Lelie

SALOMON LELIE (1927-2010)

Op 14 juli 2010 overleed Sal Lelie, oud-inspecteur voor de Volksgezondheid in de provincie Zeeland en sinds 1969 adviseur van het bestuur van onze Vereniging. Voor de huidige generatie kwakzalverijbestrijders is hij al bijna een onbekende, hoewel de achtereenvolgende secretarissen van het bestuur met enige regelmaat ongevraagde adviezen bleven ontvangen uit Middelburg, de plaats waar hij zo lang woonde en waar hij ook overleed. In de annalen van onze Vereniging komen wij Lelie voor het eerst tegen als hij commentaar geeft op de vestiging van kwakzalver Theo Braem in Zeeuws-Vlaanderen. Lelie was in dat jaar juist gepromoveerd van waarnemend inspecteur te Zeeland tot volwaardig inspecteur, een functie die hij tot aan zijn pensionering in 1992 met verve zou vervullen. Lelie was niet blij met de komst van Braem en zijn 'biochemisch laboratorium' naar Zeeuws-Vlaanderen en het *Maandblad tegen de Kwakzalverij* van februari 1969 meldt dat Lelie zich toen al had laten kennen als een fervent bestrijder van magnetiseurs, kruidendokters en andere kwakzalvers. Hij noemde de dreigende invasie van kwakzalvers een ongunstig gevolg van de ontsluiting van Zeeland en noemde meer

kwakzalverspraktijken in zijn regio: de Bredase magnetiseur Sake H. en Carolus Vleugel en betoonde zich tevreden met de aandacht die justitie en politie voor deze misstanden toonden. Sinds 1973 staat zijn naam vermeld in het colofon van het verenigingsorgaan, als adviserend bestuurslid, hoewel hij zich later liever niet als bestuurslid maar als bestuursadviseur afficheerde. Zeer belangrijk is zijn bijdrage geweest aan de herrijzenis van onze Vereniging na de crisisperiode 1976-1980. Tezamen met Meinsma, Polak, Nelemans en Van de Graaff slaagde hij erin de Vereniging een doorstart te geven, waarbij wij ons vooral zouden gaan richten op de sterk in opkomst zijnde 'alternatieve behandelmethoden'. Tot medio jaren '90 bezocht hij met enige regelmaat nog de bestuursvergaderingen, maar de afstand Middelburg-Amsterdam vormde – ondanks die ontsluiting van Zeeland – een steeds grotere barrière. Zijn adviezen kwamen daarna vooral per post in welgeschreven, wat plechtstatige brieven. Hij betreurde het dat de Inspectie later niet zo veel met onze Vereniging te maken wilde hebben en was teleurgesteld in de ontwikkeling van de Inspectie in de richting van een bureaucratisch apparaat, waarbij de inspecteur de artsen uit zijn regio niet eens meer kende. Dat was in zijn tijd wel anders. Hij kende

ze allemaal persoonlijk en hij wist wat er leefde in het veld. Hoe men hem waardeerde bleek bij zijn afscheid. Er was eerst de gebruikelijke afscheidsreceptie op het Provinciehuis. Maar als verrassing hadden de Zeeuwse artsen 's avonds een groot feest voor hem georganiseerd. En, als wel een heel bijzonder blijk van waardering had men een das voor hem ontworpen: de Lelie-das, een Franse lelie met daaromheen een esculaap. Om uit de kosten te komen kon iedereen op de afscheidsreceptie of op het feest die das kopen.

Aan de grafrede van zijn vrouw Wietskse ontleen ik de hiervolgende biografische schets van deze erudiete en aardige man.

Sal Lelie was enig kind, geboren in Amsterdam op 28 mei 1927. Zijn vader was Jood, zijn moeder een Duitse. Zij was als jonge vrouw van begin 20 naar Nederland gekomen en ontmoette in Amsterdam haar Abraham en trouwde met hem. Sal had een grote hekel aan zijn voor-naam want bij controles door de Duitsers werd er steevast argwanend naar zijn persoonsbewijs gekeken, een jongetje met pikzwart haar, zag er uit als een Jodenjongetje en had een Joden-naam, waarom droeg hij geen ster? Volgens de Neurenbergse rassenwetten waren kinderen uit een zogeheten gemengd huwelijk waarbij de moeder Arisch was, niet Joods en hoefden dus ook geen ster te dragen

Sal bleek op de lagere school een zeer intelligent kind te zijn. Kinderen uit eenvoudige gezinnen gingen niet naar het gymnasium, maar zijn vader wilde hem de beste kansen geven. Hij kreeg het gedaan dat Sal werd toegelaten tot het Barlaeusgymnasium. Een paar maanden later brak de oorlog uit.

Zijn grootvader was apetrots op zijn kleinkind. Elke zaterdagmiddag na school liep Sal naar zijn grootouders en kreeg hij van zijn grootvader een kwartje zakgeld. Een kapitaal in die tijd. Op een zekere zaterdag begin 1942 kwam hij bij het huis en waren tot zijn verbijstering zijn grootouders weg en was het huis leeggehaald. De buurman zei hem: 'Jongetje je hoeft niet meer terug te komen, de Duitsers zijn vannacht geweest'. Later werd bekend, dat zij op 5 maart 1942 zijn vermoord in Sobibor. De vader van Sal gaf hem in het vervolg elke zaterdag een kwartje; 'je grootvader', zo zei hij, 'heeft een pot met geld voor je achtergelaten'. Sal begreep daar toen niets van. Zijn vader overleefde de oorlog

en werkte aanvankelijk op de diamantbeurs in Amsterdam en na de oorlog als handelsreiziger in lederwaren. Hij nam Sal als scholier al mee naar het Concertgebouworkest en bracht hem de liefde voor klassieke muziek bij.

Hij was op het gymnasium goed in talen en koos de alfa-kant. Maar in de zesde klas bedacht hij dat hij medicijnen wilde gaan studeren en daarvoor had hij het bèta-diploma nodig. Na zijn eindexamen alfa haalde hij een jaar later zijn Staatsdiploma gymnasium bèta. Zijn gevoel voor taal en liefde voor de taal kwam duidelijk naar voren in het prachtig archaïsch taalgebruik in zijn brieven. Op het ministerie in Den Haag zeiden ze altijd: 'je hoeft niet naar de ondertekening te kijken om bij het lezen al te weten: dit is een brief van Lelie'.

Sal is in 1957 afgestudeerd. Toen hij zijn artsenbul haalde was er een artsenoverschot. Een praktijk overnemen kon alleen met een dik gevulde buidel, en die was er niet. Hij heeft een tijdje kunnen werken bij de GGD in Amsterdam, als zogeheten armendokter, en daarna kon hij voor langere tijd waarnemen in een praktijk in Volendam en Monnickendam. Vervolgens kreeg hij een baan in Zuid-Duitsland bij de farmaceutische industrie, ook dankzij het feit dat hij vloeiend Duits sprak. Maar dat beviel hem maar matig en toen iemand hem attendeerde op een vacature voor 2e inspecteur op de geneeskundige Inspectie voor Zuid Holland in Den Haag, solliciteerde hij, en werd aangenomen. Later ging hij naar Zeeland. Dat werk bleef hij tot zijn pensionering doen. Voor artsen was hij mild, voor kwakzalvers hardhandig. Toen justitie eens weigerde een in Lelies ogen gevaarlijke kwakzalver te vervolgen, gaf hij de man aan bij de FIOD omdat hij ook de belastingen ontdukte. De wet-BIG zag hij met lede ogen in werking treden en hij voorspelde dat de vrijheid die kwakzalvers toen kregen tot kwalijke gevolgen zou leiden. Na zijn pensionering maakte hij nog deel uit van de klachtencommissies in verschillende instellingen.

Hij hield zijn vak minutieus bij. *Het Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* spelde hij wekelijks, nog tot enkele weken voor zijn overlijden. Na zijn pensionering ontdekte hij de computer. Hij kreeg er plezier in om verhalen te schrijven. Onder andere voor de Vrije Universiteit in Amsterdam, die een oproep had gedaan voor ooggetuigen verhalen van gebeurtenissen

in de Tweede Wereldoorlog. Het waren vaak ontroerende verhalen. Maar hij schreef ook andere verhalen, vol humor, en weer dat mooie taalgebruik.

Het was voor Lelie, die zo graag onder de mensen kwam, een regelrechte ramp toen ongeveer 15 jaar geleden zijn gehoor hem vrij plotseling in de steek liet. In de loop van de jaren werd hij steeds dover. Hij ging bijeenkomsten waar veel mensen waren vermijden. Toen ik hem eens onverwachts opzocht tijdens een vakantie in Zeeland reageerde hij niet op mijn herhaaldelijk aanbellen en later tegen de ruiten tikken, terwijl ik hem zag zitten lezen. Ik wist toen niet van zijn doofheid. De altijd hoffelijke Lelie wist niet hoe hij zich moest verontschuldigen voor deze 'onbeleefdheid' zijnerzijds!

Enkele maanden voor zijn overlijden ging zijn conditie langzamerhand achteruit en tijdens een opname werd een zeer ernstige bloedarmoede vastgesteld, die bleek samen te hangen met een uitgezaaide kanker en beenmergaantasting. Hij overleed niet lang daarna vredig in zijn eigen huis. Tijdens zijn begrafenis werd door het door hem zeer geliefde Zeeuws orkest, waarvan zijn vrouw Wietske ook deel uitmaakt, muziek uit de film *Schindler's List* ten gehore gebracht. Schindler, hoofdpersoon in de film, was een Duitser die eerst de Joden gebruikte als goedkope werkkrachten in zijn fabriek, en die toen hij erachter kwam welk vreselijk lot hen wachtte, 1200 Joden redde door ze op zijn lijst te zetten als onmisbare werklieden. De weduwe verzocht de aanwezigen om, als de muziek zou beginnen, te gaan staan, en twee minuten letterlijk stil te staan bij het leven van Sal Lelie en als hommage aan zijn grootouders die nooit een dergelijk uitvaartdienst hebben gehad maar op gruwelijke wijze zijn omgebracht.

De Vereniging is Sal Lelie zeer erkentelijk voor zijn aanzienlijke bijdragen aan het verwezenlijken van onze doelstellingen en gedenkt hem met respect en genegenheid.

C.N.M. Renckens

WIEBE VEENEMA (1942 – 2010)

Ik zag Wiebe voor het eerst in 1975. Een grote man met lang zwart haar en een baard. We hadden in die tijd allemaal lang haar. Wiebe was huisarts in Joure en net als ik betrokken bij de in oprichting zijnde beroepsopleiding tot huis-

arts in Groningen. De groepen huisartsen in opleiding werden begeleid door een huisarts en een psycholoog en wij vormden een koppel. Het was geen gemakkelijk werk. De arts-assistenten, zoals ze toen genoemd werden, waren niet optimaal gemotiveerd om een extra jaar aan hun opleiding te plakken. Toch moesten ze dat.

Wiebe Veenema

© foto: Ton Trompert

Wiebe slaagde er in ondanks zijn zenuwen rust en vriendelijkheid uit te stralen, waardoor de jonge dokters zich veilig voelden. De groepen die we samen begeleidde kenmerkten zich al snel door hun ontspannen sfeer. In die tijd moest arts bijgebracht worden dat de patiënt centraal diende te staan en niet zijn ziekte. Er was sprake van een methode-Van Aalderen, die er van uitging dat je vooral de vraag van de patiënt moest verhelderen en niet zijn symptomen. Huisartsen spraken op nascholing over hun wens een warme dokter te zijn en zich bloot te geven. Deze nieuwe zienswijze paste goed bij Wiebe. Hij bezat van nature een bewonderenswaardig invoelingsvermogen en door zijn kalme aandacht kregen zowel groepsleden als patiënten veel ruimte.

Uiteraard waren we ook kritisch. Ilich had net zijn boek geschreven over de ziekmakende effecten van de gezondheidszorg en Wiebe bond de strijd aan tegen medicalisering en somatische fixatie. De in die tijd opkomende bevolkingsonderzoeken veranderden vrolijke gezonden in bange patiënten. In die tijd lag het begin van Wiebes levenslange strijd tegen veel vormen van preventie, absurde leefregels en andere vormen van bangmakerij. Veel later publiceerden we eens samen een artikel in *Skepter* waarin Wiebe een spreekuur beschreef waar uitsluitend mensen kwamen die vooral door de media ongerust gemaakt waren, maar verder niets mankeerden.

Het was deze bekommering om mensen die ook zijn motivatie voor de strijd tegen de kwakzalverij vormde. Van 1991 tot 2006 zat hij in het bestuur van onze Vereniging. Vooral in

Friesland was hij zeer actief. Hij gaf veel lezingen en interviews waarin hij waarschuwde voor kwakzalvers in de regio. Zijn machtigste wapen in dit gevecht was humor. Dat lag vaak ook voor het oprapen. Zo gebruikte een vooraanstaande Friese kwakzalver bij zijn toverdrankjes het zaad van zeven gezonde mannen.

Intussen was hij opleider, zo'n 25 jaar lang liepen huisartsen in opleiding stage bij hem. Met humor en geduld onderwees hij hen de beste manier om met patiënten om te gaan. Bijna alle artsen in Joure zijn door hem opgeleid. Hij bemoeide zich intensief met de nascholing van de Friese huisartsen en was Scen-arts. Gedurende zijn werkzame leven groeide hij uit tot autoriteit. Een dokter van gewicht met een rustige uitstraling, geduld, humor en een kenmerkende zware stem.

Bij het begin van het nieuwe millennium, toen de huisartsenzorg op de schop ging, ging hij met pensioen. Anonieme zorg in grote dienstenstructuren achtte hij een grote verarming van het dokteren. Bij zijn afscheid voerde hij met een Fries toneelgezelschap *Dr. Knock, of de triomf van de geneeskunde op*. Het oude stuk van Jules Romains uit 1924 was voor de gelegenheid geactualiseerd. Een oude dorpsarts, gespeeld door Wiebe, gaat met pensioen. In het dorp komt weinig ziekte voor, de dokter heeft haast niets te doen. Zijn opvolger weet dat helemaal te veranderen. Onder het motto: wie gezond denkt te zijn is nog niet voldoende onderzocht, weet hij de hele bevolking ziek te maken. Een duidelijke boodschap aan zijn collega's en patiënten.

Na zijn pensionering ontwikkelde hij zijn artistieke talenten. Hij musiceerde, schilderde en schreef af en toe een artikel. En bleef natuurlijk zeilen. Een bezigheid waar hij heel goed in was. Hij won zelfs eens de Sneekweek.

Ik was vanaf 1975 met hem bevriend en prijs mij gelukkig met hem gewerkt, geschreven, gezeild en geschilderd te hebben. Hij was nog maar 67 toen hij 31 juli aan darmkanker overleed. Wiebe laat een vrouw, twee kinderen en vier kleinkinderen achter. En veel vrienden.

Peter Bügel

P.E. VOORHOEVE (1927-2010)

Op 13 juli 2010 overleed na euthanasie wegens een levercarcinoom de emeritus hoogleraar

neurofysiologie Paul E. Voorhoeve. Zijn verdiensten voor de neurofysiologie zullen hier niet aan de orde komen, maar er zijn andere redenen waarom hij in het *NTtdK* herdacht mag worden. De Amsterdamse fysioloog bekleedde namelijk in 1975 het voorzitterschap van de Gezondheidsraadcommissie die staatssecretaris Hendriks moest adviseren over de toen snel aan populariteit winnende acupunctuur. Hendriks had op vragen van het D'66 kamerlid Beekmans toegezegd een onderzoek te laten instellen naar de positie die de Chinese naaldkunst zou kunnen krijgen in onze gezondheidszorg. Naast Voorhoeve zaten onder anderen Ben Polak, hoogleraar huisartsgeneeskunde, prof. Crul, anesthesioloog, Bosma, neurochirurg, en Menges, hoogleraar gedragswetenschappen in die commissie. De commissie kwam met haar eindrapport op 28 december 1977 en had haar werk grondig gedaan. Er waren hoorzittingen geweest met acupuncturisten, men had naast bestudering van de literatuur ook een internationaal acupuncturistencongres in Berlijn bezocht en twee open hart-operaties met acupunctuur in de *Justus Liebig Universität* in Giessen bijgewoond. Daarbij werd na een gewone inleiding van de narcose 'overgenomen met elektrostimulatie'.

De conclusies en aanbevelingen van de commissie, die op 28 december 1977 het licht zagen, getuigen van een bezonken scepsis en gingen niet mee met de euforie die in die periode de acupunctuur zo vaak te weeg bracht. Zo achtte men elke arts in principe voldoende opgeleid om hem/haar toepassing van acupunctuur toe te staan. Fysiotherapeuten zouden het onder supervisie van artsen kunnen doen. Voor toepassing binnen de anesthesiologie achtte de commissie de ruimte naast de gangbare moderne narcosetechnieken 'uiterst beperkt' en vond men het zeer de vraag of het Nederlandse publiek wel bereid zou zijn het hierbij horende ongerief (onder andere de pijn!) te aanvaarden. Bij chronische pijn zou wellicht tijdelijke verlichting kunnen worden bereikt. Met betrekking tot de vraag van Hendriks over de opleiding was men van mening dat kennis van de filosofische grondslagen nergens voor nodig is en datzelfde gold voor nauwkeurige lokalisatie van de 'ca. 360 acupunctuurpunten'. De commissie-Voorhoeve onderschreef de mening van de Amerikaanse acupuncturist Rathle die stelde

dat de methode in een twintigtal uren geleerd kan worden.

Voorhoeve maakte later ook deel uit van de Gezondheidsraadcommissie Wetenschappelijk Onderzoek en Alternatieve Behandelwijzen (1983-1993), die eerst onder leiding stond van Els Borst-Eilers en later van Noach. Hij was daar actief in het opstellen van protocollen voor wetenschappelijk onderzoek van alternatieve geneeswijzen.

Op 5 oktober 1996 was Voorhoeve een van de sprekers op het VtdK-symposium over de 'regels van de kunst'. Hij sprak over de vraag of alternatieve artsen zich kunnen beroepen op wetenschappelijk onderzoek. Hij stelde dat kwakzalvers zich onttrekken aan wetenschappelijk onderzoek door de uniciteit van elke patiënt te benadrukken. Wetenschappelijk onderzoek achtte Voorhoeve echter absolute noodzaak om kaf van koren te onderscheiden. Wetenschappelijke kennis moet worden getoetst in het experiment en hij toonde zich een groot bewonderaar van de 19de eeuwse Franse pionier en fysioloog Claude Bernard.

Graf Bernard

© foto: C.N.M. Renckens

Hij toonde ook twee dia's waarop de graven van respectievelijk Claude Bernard en Hahnemann te zien waren. Beiden zijn begraven op

Père Lachaise in Parijs. Het graf van Bernard is nauwelijks te vinden en maakt een verwaarloosde indruk onder veel mos en patina, terwijl Hahnemanns pronkgraf er prachtig bij stond met verse bloemen van zijn bewonderaars.

Deze situatie was tien jaar later toen ik die graven ook bezocht in niet veranderd!

Voorhoeve was geen voorstander van harde actie of verbodsbepalingen richting de kwakzalverij en – hoewel zeer op goede voet met Ben Polak – lid van onze Vereniging wilde hij niet worden. Enkele jaren geleden liep ik hem op een vernissage nog eens tegen het lijf en vertelde hem dat hij nog altijd welkom was. Hij bleef afhoudend, maar zijn echtgenote fluisterde mij later toe dat zij het wel zou regelen, hij moest echt niets van die kwakzalvers weten. Het is haar toch niet gelukt. Jammer natuurlijk, maar ook buiten clubverband kan men de kwakzalverij effectief bestrijden: daarvan is Voorhoeve een treffend voorbeeld geweest. Dat hij ruste in vrede. ■

C.N.M. Renckens

Praalgraf Hahnemann

© foto: C.N.M. Renckens